

MARKAZIY OSIYO VA MDH DAVLATLARIDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM

Meliyeva Dilfuza O'ralovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

Rahmonova Feruza Yoqubovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 5 bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17334024>

Annotatsiya : Mazkur maqolada Markaziy Osiyo va MDX davlatlarida integratsiyalashgan ta'limning nazariy hamda amaliy asoslari, uning tarixiy shakllanish jarayoni va bugungi kundagi rivojlanish tendensiyalari yoritilgan. O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston ta'lim tizimlarida amalga oshirilayotgan integratsion yondashuvlar tahlil qilinib, ularning afzalliklari hamda mavjud muammolari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, Rossiya, Belarus, Ukraina, Moldova va Kavkaz davlatlarida integratsiyalashgan ta'limni rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar o'rganilgan. Qiyosiy tahlil asosida ushbu mamlakatlarda integratsiyaning o'xshash va farqli jihatlari ochib berilgan. Integratsiyalashgan ta'limning samaradorligini oshirishga doir tashkiliy-pedagogik omillar va istiqbolli yo'nalishlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, integratsiyalashgan ta'lim, fanlararo bog'liqlik, Markaziy Osiyo, MDX, ta'lim islohotlari, innovatsion ta'lim.

Аннотация : В статье рассматриваются теоретические и практические основы интегрированного образования в странах Центральной Азии и СНГ, а также исторические предпосылки и современные тенденции его развития. Анализируются интеграционные подходы, реализуемые в образовательных системах Узбекистана, Казахстана, Кыргызстана, Таджикистана и Туркменистана, раскрываются их преимущества и существующие проблемы. Кроме того, рассматривается опыт России, Беларуси, Украины, Молдовы и стран Кавказа по развитию интегрированного образования. На основе сравнительного анализа выявлены сходные и отличительные особенности интеграционных процессов. Отмечены организационно-педагогические условия повышения эффективности интеграции в образовании и перспективные направления её развития.

Ключевые слова: интеграция, интегрированное образование, межпредметные связи, Центральная Азия, СНГ, образовательные реформы, инновационное образование.

Annotation: The article discusses the theoretical and practical foundations of integrated education in the countries of Central Asia and the CIS, as well as the historical background and current trends of its development. Integration approaches implemented in the educational systems of Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, and Turkmenistan are analyzed, highlighting their advantages and existing challenges. The experience of Russia, Belarus, Ukraine, Moldova, and the Caucasus states in developing integrated education is also examined. Based on a comparative analysis, similarities and differences in integration processes across these countries are revealed. Organizational and pedagogical factors for

improving the effectiveness of integration in education and its prospective directions are emphasized.

Keywords: integration, integrated education, interdisciplinary connections, Central Asia, CIS, educational reforms, innovative education.

XXI asr ta'lim taraqqiyotida integratsiya tushunchasi markaziy o'ringa chiqmoqda. Globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning jadal rivoji, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ta'lim tizimidan yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Bugungi kunda bilimlarni alohida fanlar doirasida o'zlashtirish yetarli emas. O'quvchilarni hayotga, kasb-hunarga va global muammolarni hal qilishga tayyorlash uchun fanlararo aloqadorlik, kompleks yondashuv va amaliy ko'nikmalarning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan integratsiyalashgan ta'lim pedagogik yangilik sifatida emas, balki zarurat sifatida qaralmoqda. Integratsiya — bu fanlarni birlashtirish, bilimlarni tizimli shakllantirish va ularni amaliy faoliyatga tatbiq etishga xizmat qiluvchi metodologik tamoyildir. U nafaqat o'quv jarayonini qulaylashtiradi, balki ta'lim mazmunini boyitadi, o'quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga undaydi.

Markaziy Osiyo va MDX davlatlari ta'lim tizimlarida integratsion yondashuvning o'ziga xos jihatlari mavjud. Har bir mamlakat o'zining tarixiy, madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitidan kelib chiqib, integratsiyaga turlicha yondashmoqda. Masalan, O'zbekistonda fanlararo integratsiya davlat ta'lim standartlarining asosiy tamoyillaridan biri sifatida qaralsa, Qozog'istonda STEM yo'nalishlari orqali amalga oshirilmogda. Qirg'izistonda loyihaviy ishlar va modulli ta'lim asosida, Tojikistonda esa tabiiy fanlarni birlashtirish orqali integratsiya jarayoni olib borilmogda. MDX davlatlarida, xususan Rossiya va Belarusda, integratsiya metodik jihatdan chuqur o'rganilgan bo'lib, o'quv jarayonini ilmiy asosda uyg'unlashtirishga katta e'tibor qaratilgan.

Mazkur maqolada integratsiyalashgan ta'limning nazariy asoslari, Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi amaliy tajribalar, MDX davlatlarining ilg'or yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, integratsion jarayonlarning o'xshash va farqli jihatlari, mavjud muammolari hamda ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalarida ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan tashkiliy-pedagogik tavsiyalar beriladi.

Integratsiya tushunchasi ta'lim nazariyasida ko'p qirrali va murakkab mazmunga ega. U asosan turli fanlar va bilim sohalarini yagona tizimda birlashtirish, ular o'rtasidagi aloqadorlikni ta'minlash, o'quvchilarda yaxlit dunyoqarashni shakllantirishni anglatadi. Pedagogikada integratsiya nafaqat metodik, balki falsafiy, psixologik va didaktik asosga ega bo'lgan yondashuv sifatida qaraladi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson idroki bilimlarni yaxlit holda qabul qiladi. L.S. Vygotskiy, J. Piajé, J. Bruner singari olimlarning izlanishlari shuni isbotladiki, o'quvchi bilimlarni yaxlit tizim sifatida o'zlashtirganda, ularning xotirada saqlanishi va amaliyotda qo'llanishi osonlashadi. Demak, integratsiya o'quvchilarning kognitiv faoliyatini rivojlantirish, mustaqil va tizimli tafakkurni shakllantirish uchun zaruriy shartdir.

Falsafiy nuqtayi nazardan, integratsiya tabiat va jamiyat hodisalarining uzviy bog'liqligi va o'zaro ta'sirini aks ettiradi. Inson tafakkuri ham o'z mohiyatiga ko'ra yaxlitlikka intiladi: bilimlar turli fanlarda bo'linib o'rganilsa-da, amalda ular yagona tizimda amal qiladi. Shu bois

integratsiya ta'lim jarayonida tabiat va jamiyatdagi umumiylik, aloqadorlik va qonuniyatlarni ochib berishga xizmat qiladi.

Markaziy Osiyo hududida joylashgan O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston davlatlarida ta'lim tizimlari mustaqillikdan so'ng yangi shakl va mazmun kasb etdi. Ularning barchasida integratsiyalashgan ta'limga ehtiyoj ortib bordi. Chunki fanlararo aloqadorliksiz, zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish mumkin emas. Har bir davlat o'zining milliy qadriyatlarini, iqtisodiy rivojlanish sur'ati va davlat siyosatidan kelib chiqib, integratsiyani turlicha shakllarda joriy etmoqda. O'zbekistonda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida integratsiya muhim yo'nalish sifatida belgilangan. Xususan, 2020-yilda qabul qilingan yangi Davlat ta'lim standartlari fanlararo aloqadorlikka alohida urg'u beradi. Boshlang'ich ta'limda matematika va tabiatshunoslik, ona tili va tarix fanlarining integratsiyasi keng qo'llanilmoqda.

Shuningdek, STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) yondashuvi asosida maktablarda loyihaviy ishlar yo'lga qo'yildi. Bu o'quvchilarni nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy faoliyatga ham tayyorlaydi. Oliy ta'limda ham pedagogik fakultetlarda "integrativ kurslar" yo'lga qo'yilgan. Masalan, pedagogika va psixologiya, metodika va axborot texnologiyalari birgalikda o'qitilmoqda.

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, integratsiya o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, nazariy bilimlarni hayotiy faoliyatga tatbiq etishga yordam beradi. Qozog'iston Respublikasi 2016-yildan boshlab yangi ta'lim dasturlarini joriy qildi. Ushbu dasturlarning asosiy g'oyasi — STEM ta'limi. Bu fanlararo integratsiyaga asoslangan yondashuv bo'lib, matematika, fizika, informatika va texnologiya fanlarini uyg'un holda o'qitishni nazarda tutadi.

Qozog'istonda integratsiya nafaqat maktab ta'limida, balki kasb-hunar va oliy ta'limda ham keng qo'llanilmoqda. Maktablarda amaliy laboratoriya mashg'ulotlari, eksperimental loyihalar tashkil etilmoqda. Oliy ta'limda esa xalqaro akkreditatsiyadan o'tgan dasturlar asosida fanlararo kurslar yo'lga qo'yilgan.

Bu tajriba natijasida Qozog'iston o'quvchilari xalqaro PISA baholash tizimida ijobiy natijalar ko'rsatmoqda. Integratsiyalashgan ta'lim ularning tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini oshirgan. Qirg'izistonda integratsiya asosan modulli ta'lim orqali amalga oshirilmoqda. Bu yondashuvda turli fanlardan olingan bilimlar ma'lum bir modul asosida birlashtiriladi. Masalan, "Tabiat va jamiyat" moduli biologiya, geografiya va tarix fanlarini qamrab oladi.

Shuningdek, Qirg'iziston maktablarida loyihaviy faoliyat keng rivojlanmoqda. O'quvchilar turli fanlardan olgan bilimlarini loyihalar orqali amaliyotda qo'llaydilar. Masalan, ekologiya mavzusi bo'yicha o'quvchilar geografiya, kimyo va biologiyani uyg'unlashtirib tadqiqot olib boradilar.

Qirg'iziston ta'lim tizimida integratsiya shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyili bilan uyg'unlashib, o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Markaziy Osiyo va MDX davlatlarida integratsiyalashgan ta'lim jarayonlari turlicha yo'nalishlarda amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, ularning umumiy maqsadi yagona — ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarda tizimli fikrlashni, ijodkorlikni, mustaqil qaror

qabul qilishni rivojlantirishdan iborat. O'zbekiston tajribasida davlat ta'lim standartlari asosida fanlararo integratsiya kuchaytirilayotgan bo'lsa, Qozog'istonda STEM va loyihaviy yondashuv ustuvor o'rinda turadi. Qirg'izistonda modulli ta'lim va loyihaviy ishlarga urg'u berilsa, Tojikistonda tabiiy fanlar bloki va chet tillarini integratsiyalash jarayoni jadallashmoqda. Turkmaniston esa madaniy-ma'naviy integratsiyaga katta e'tibor qaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nazarov Q. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Xoliqov A. Integratsiyalashgan ta'lim: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2022.
3. Meliyeva, D. O. (2025). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini innovatsion yondashuv asosida takomillashtirish mexanizmi. *Inter education & global study*, (2), 320–328.
4. Мелиева, Д. (2024). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirishning davlat miqyosidagi ahamiyati. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 1106–1108.